

І. В. Козич
старший викладач кафедри кримінального права
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ)

УДК 343.9.01

МІСЦЕ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИНАМИ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ НАСИЛЬСТВА, У ПОЛІТИЦІ В СФЕРІ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

Досліджено місце та особливості кримінально-правової політики в сфері боротьби зі злочинами, що вчиняються із застосуванням насильства, у політиці в сфері боротьби зі злочинністю; вироблено чіткі критерії для виділення у цій сфері.

Ключові слова: кримінально-правова політика, боротьба зі злочинами, що вчиняються із застосуванням насильства, напрямки кримінально-правової політики в сфері боротьби зі злочинністю.

В умовах сучасної дійсності, коли, з одного боку, відбувається становлення нової української державності, а з іншого, — має місце зіткнення національної правової системи зі світовими проблемами глобалізації, що породжують у тому числі тероризм, захоплення заручників, торгівлю людьми, використання рабської праці та інші насильницькі діяння, залишається незмінним інтерес до насильницької поведінки людей. У законі про кримінальну відповідальність, як на дзеркальній поверхні, повинні відбитися ті форми суспільно небезпечного насильства, які потребують охорони засобами кримінального права.

Питання віддеркалення і оцінки суспільно небезпечного насильства в кримінальному праві є актуальними при вирішенні завдань реформування кримінального законодавства в умовах створення громадянського суспільства, в якому найбільш значущі цінності особи (життя, здоров'я, недоторканність, свобода, честь, гідність) мають бути максимально захищені.

Перші дослідження питань кримінально-караного насильства були пов'язані з іменами відомих російських та українських учених другої половини XIX — початку XX ст.: Л. Е. Владимірова, А. Ф. Кістяківського, Н. А. Неклюдова, С. В. Познишева, М. Д. Сергієвського, В. Д. Спасовича, М. С. Таганцева, І. Я. Фойницького.

У пізніший час ті або інші кримінально-правові аспекти насильства аналізувалися в роботах С. М. Абельцева, Р. А. Базарова, А. І. Бойцова, В. Г. Бужора, Л. Д. Гаухмана, А. Е. Жалинського, С. В. Землюкова, А. В. Іващенко, І. Я. Козаченко, А. А. Крашенинникова, Л. Л. Крутикова, П. Н. Назарова, А. В. Наумова, М. І. Панова, І. А. Петина, Э. Ф. Побегайло, Р. Д. Сабірова, Л. В. Сердюка, В. І. Симонова.

Серед сучасних учених, які в тій чи іншій мірі розробляли проблеми насильства, слід назвати таких, як: Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. К. Грищук, С. О. Гуртовенко, А. Ф. Зелінський, М. В. Костицький, О. М. Костенко, П. П. Михайленко, В. О. Навроцький, М. В. Палій, В. В. Сташис, В. Я. Тацій, В. П. Тихий, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк та ін.

У контексті розробки проблем політики в сфері боротьби зі злочинністю та її окремих сфер заслуговують уваги праці як російських, так і вітчизняних фахівців:

М. А. Беляєва, С. С. Босхолова, А. А. Митрофанова, Г. М. Міньковського, В. В. Кондратішиної, І. Б. Медицького, І. О. Коробєєва, П. С. Дагеля, П. Л. Фріса та ін.

Метою дослідження є представлення авторського погляду на підсистеми і сфери політики в сфері боротьби зі злочинністю.

Політика у сфері боротьби зі злочинністю не виступає єдиним монолітом. За влучним твердженням В. І. Борисова, вона складається "... зі стратегічних напрямків, характерні риси яких обумовлені предметом, завданнями й методами досягнення суспільно-корисних цілей" [1, с. 305]. П. Л. Фріс називає такі напрямки підсистемами і відносить до них кримінально-правову, кримінально-процесуальну, кримінально-виконавчу та кримінологічну (профілактичну) політики [2, с. 11].

Кримінально-правова політика на підставі загальної політики в сфері боротьби зі злочинністю розробляє стратегію і тактику, формулює основні завдання та напрямки кримінально-правового впливу на злочинність та злочинців. Державний вплив на конкретніші об'єкти і явища з боку суб'єктів та інститутів політики в сфері боротьби зі злочинністю у рамках кримінально-правової політики можна диференціювати в залежності від того, про яку саме діяльність йде мова. Ці підвиди не мають параметрів самостійної підсистеми політики в сфері боротьби зі злочинністю, але функціонують в ній в якості відносно самостійних різновидів. Наприклад, усередині економічної політики виділяються промислова, науково-технічна, енергетична та інші види державної політики. Усередині соціальної політики співіснує освітня, житлова, житлово-комунальна та ін. Приблизно така ж картина повинна проявлятися в кримінально-правовій політиці.

Ключовим моментом у такій диференціації кримінально-правової політики "по горизонталі" виступає правильний вибір критерію. П. Л. Фріс зазначає, що "напрями кримінально-правової політики визначаються на підставі групування об'єктів злочинних посягань, які, у свою чергу, визначаються за рівнем значимості суспільних відносин, благ та інтересів. Таким чином, можуть бути виділені: кримінально-правова політика у сфері боротьби із злочинами проти основ національної безпеки; кримінально-правова політика у сфері боротьби із злочинами проти виборчих, трудових, та інших особистих прав і свобод людини і громадянина; кримінально-правова політика у сфері боротьби із злочинами проти власності та ін." [3, с. 34]. Критерієм при такому поділі виступає родовий об'єкт посягання, а підвиди кримінально-правової політики відповідатимуть структурі Особливої частини Кримінального кодексу України.

Стосовно такої диференціації напрямків кримінально-правової політики варто зауважити наступне. Злочини вчиняються конкретними особами для досягнення своїх суб'єктивних цілей, сформованих об'єктивними умовами їх життєдіяльності, які не завжди співпадають з кримінально-правовими нормами. Наприклад, з точки зору кримінального права, вбивство може бути простим і кваліфікованим; вчинюваним з корисливих чи хуліганських мотивів; вчинюваним у зв'язку із службовою діяльністю жертви чи у зв'язку з расовою приналежністю і т.п. Вбивства вчиняються ситуативно або заздалегідь обмірковано, в стані афекту, з перевищенням меж необхідної оборони, при затриманні злочинця, при спричиненні смерті з необережності тощо. І як влучно помічає Е. Алауханов, "при цьому комплекс причин вбивства з корисливих мотивів буде ближчий до розбою, грабежу і навіть до крадіжки, ніж до вбивства, вчиненого в стані афекту, а необережне вбивство — до порушень різноманітних правил, що спричинили смерть потерпілого, ніж до умисного вбивства" [4]. Крім того, слід врахувати, що кримінальне законодавство України перевантажене нормами, які по суті відображають одні і ті ж діяння, за невеличкими відмінностями, як правило, в предметі посягання — в результаті маємо біля 10 різних видів крадіжки. І на боротьбу проти кожного з цих видів крадіжки, якщо використовувати даний критерій диференціації, повинен бути спрямований свій напрямок кримінально-правової політики, що, вочевидь, не представляється логічним і вимагатиме від держави додаткових непотрібних зусиль і затрат.

Ще одним критерієм внутрішньої диференціації кримінально-правової політики може виступати характер злочинності. Це особливий якісний показник, тісно пов'язаний із структурою злочинності, але який акцентує увагу не стільки на кількісному розподілі діянь по видах, скільки на основному змісті видів злочинної поведінки, домінування цих видів в структурі злочинності, на розподілі злочинів по групах населення, соціально-економічних сферах і так далі.

За характером злочинності з врахуванням різноманітних критеріїв виділяють економічну злочинність, корупційну злочинність, групову злочинність, організовану злочинність, професійну злочинність, повторну (рецидивну) злочинність, злочинність, пов'язану з алкоголізмом, наркоманією, злочинність, пов'язану з незаконним зберіганням зброї, злочинність неповнолітніх, жіночу злочинність, міську і сільську злочинність, вуличну злочинність тощо. Перелік можна продовжувати до безкінечності, оскільки кримінологічних критеріїв поділу злочинності за характером є безліч. Очевидно, можна вести мову про такі глобальні підвиди як кримінально-правову політику в сфері боротьби з організованою злочинністю чи із злочинністю неповнолітніх. Проте кримінологічні критерії для диференціації кримінально-правової політики виглядають не зовсім придатними і можуть призвести до розпорошення зусиль держави на наддрібні напрямки боротьби зі злочинністю. В цьому контексті слід також враховувати, що, за твердженням А. П. Закалюка, “на цей час досконале уявлення щодо кримінологічної структури злочинності, її співвідношення з типологією та класифікацією злочинів, а також стосовно методології та методики побудови такої структури, в Україні відсутнє” [5, с. 166].

У якості можливого критерію класифікації кримінально-правової політики можна використати загальноприйнятий поділ галузі права (як і науки, що вивчає цю галузь) на Загальну та Особливу (спеціальну) частину. В цьому контексті можна виділяти загально-кримінальні та спеціальні сфери кримінально-правової політики в сфері боротьби зі злочинністю.

Загально-кримінальні сфери визначають стратегічні і тактичні напрямки розвитку інститутів кримінально-правових інститутів, які мають вплив на будь-який вид злочинності: насильницьку, корисливу і т.п.). Серед загально-кримінальних сфер кримінально-правової політики в сфері боротьби зі злочинністю можна виділити наступні:

— кримінально-правова політика у сфері визначення підстав, умов та форм кримінальної відповідальності;

— кримінально-правова політика у сфері визначення об'єктивних та суб'єктивних ознак складу злочину (в цій сфері можна проводити подальший поділ і виділяти, наприклад, кримінально-правову політику в сфері боротьби зі злочинами, що вчиняються спеціальними суб'єктами (злочинність жінок, злочинність неповнолітніх), кримінально-правова політика в сфері боротьби зі злочинами, що вчиняються з різними формами вини (умисна злочинність, необережна злочинність, злочинність з двома формами вини) і т.п.;

— кримінально-правова політика в сфері реалізації регулятивних та заохочувальних норм (визначення підстав звільнення від кримінальної відповідальності та покарання; обставин, що виключають злочинність діяння; інститут обмеження дії кримінально-правової норми);

— кримінально-правова-політика в сфері боротьби з окремими (дуже вдалим видається російський термін — “частними”) проявами злочинної діяльності (політика в сфері боротьби з незакінченою злочинною діяльністю, в сфері боротьби з груповою та організованою злочинністю, в сфері боротьби з множинними злочинними діями);

— кримінально-правова політика в сфері призначення покарання (система покарань, застосування обтяжуючих та пом'якшуючих обставин, призначення покарання за сукупністю злочинів та вироків);

— кримінально-правова політика в сфері застосування заходів безпеки (наприклад, застосування примусових заходів медичного і виховного характеру).

Спеціальні сфери кримінально-правової політики визначають основні цілі, завдання, способи реалізації боротьби з окремими групами злочинів. Об'єднуючим критерієм в

даному випадку може виступати родовий склад злочину — сукупність об'єктивних та суб'єктивних ознак, що характеризують групу подібних діянь як злочин. На підставі цього можна виділяти наступні сфери кримінально-правової політики в сфері боротьби зі злочинністю:

- кримінально-правова політика в сфері боротьби зі злочинами, що вчиняються із застосуванням насильства;
- кримінально-правова політика в сфері боротьби зі злочинами, що посягають на основи державного ладу та громадської безпеки;
- кримінально-правова політика в сфері боротьби зі злочинами, що посягають на політичні, трудові та інші права громадян;
- кримінально-правова політика в сфері боротьби з корисливими посяганнями;
- кримінально-правова політика в сфері боротьби з економічними та господарськими злочинами;
- кримінально-правова політика в сфері боротьби із злочинами, що посягають на навколишнє середовище та здоров'я населення;
- кримінально-правова політика в сфері боротьби зі злочинами, що порушують інформаційну, виробничу та іншу безпеку;
- кримінально-правова політика у сфері боротьби зі злочинами проти діяльності державних органів;
- кримінально-правова політика в сфері боротьби з службовими злочинами;
- кримінально-правова політика в сфері боротьби з військовими злочинами;
- кримінально-правова політика в сфері боротьби зі злочинами проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Стосовно наведеної класифікації слід висловити декілька зауважень. У першу чергу, дана класифікація не є абсолютною і вимагає детальної розробки в межах кримінально-правової політики в сфері боротьби зі злочинністю, вона відображає лише авторське бачення ролі та місця кримінально-правової політики в сфері боротьби зі злочинами, що вчиняються із застосуванням насильства, в кримінально-правовій політиці. З приводу цілком логічного питання: “До якої сфери слід віднести боротьбу з багатоб'єктними злочинами, наприклад з розбємом?” слід ще раз наголосити, що жодна сфера політичної діяльності не може існувати автономно, вона тісно взаємодіє з іншими сферами — це запорука її ефективності. У такому контексті, приміром, на розбійний напад, вчинений декількома особами, одна з яких має незняту і непогашену судимість, друга являється неповнолітньою, а третя не досягла віку кримінальної відповідальності буде спрямований профілактичний “удар” декількох сфер кримінально-правової політики. Такий багатоплановий, комплексний підхід повністю відповідає первинним завданням політики в сфері боротьби зі злочинністю, коло яких окреслює П. Л. Фріс — зменшення її показників, зниження інтенсивності впливу різних факторів на злочинність, забезпечення соціальної справедливості в охороні прав людини та мінімізація наслідків злочинності [2, с. 14-15]. Розподілу сфері кримінально-правової політики за їх різноманітним якісним змістом дає можливість глибоко проникнути в суть криміногенної обстановки в країні, регіоні, місті і виробити ефективні заходи боротьби зі злочинністю.

Виходячи з наведеного, вироблення чітких критеріїв для виділення сфер кримінально-правової політики в сфері боротьби зі злочинністю сприятиме швидкій і ефективній розробці Концепції політики в сфері боротьби зі злочинністю, що в свою чергу, покращить вироблення вказаної політики, в першу чергу, на доктринальному рівні.

Список використаних джерел

1. Борисов, В. І. Державна політика у сфері боротьби зі злочинністю та її напрямки [Текст] / В. І. Борисов // Проблеми законності. Проблеми боротьби зі злочинністю. — 2009. — № 100. — С. 305-312.
2. Фріс, П. Л. Політика у сфері боротьби зі злочинністю і права людини [Текст] / П. Л. Фріс. — Надвірна : Надвірнянська друкарня, 2009. — 168 с.
3. Фріс, П. Л. Кримінально-правова політика України [Текст] : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08

- / Фріс Павло Львович ; Нац. акад. внутр. справ України. — К., 2005. — 439 арк.
4. Алауханов, Е. Криминология [Электронный ресурс] : [учебн.] / Е. Алауханов. — Алматы, 2008. — 429 с. — Режим доступа <http://www.allpravo.ru/library/doc4204p0/instrum6815/>.
5. Закалюк, А. П. Курс сучасної української криминології: теорія і практика [Текст] : [у 3 кн.] А. П. Закалюк. — К. : ІнЮре, 2007. — Кн. 1: Теоретичні засади та історія української криминологічної науки. — 424 с.

*Рекомендовано до друку кафедрою кримінального права
Юридичного інституту Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника (протокол № 9 від 14 квітня 2011 року)*

Надійшла до редакції 20.04.2011

Козич И. В. Место уголовно-правовой политики в сфере борьбы с преступлениями, которые совершаются с применением насилия, в политике в сфере борьбы с преступностью

Исследовано место и особенности уголовно-правовой политики в сфере борьбы с преступлениями, которые совершаются с применением насилия, в политике в сфере борьбы с преступностью; произведены четкие критерии для выделения в этой сфере.

Ключевые слова: *уголовно-правовая политика, борьба с преступлениями, которые совершаются с применением насилия, направления уголовно-правовой политики в сфере борьбы с преступностью.*

Kozych, I. V. Place of Criminal-Legal Policy in the Sphere of Struggle against Violent Crimes in the Policy in the Sphere of Struggle against Criminality

In article the place and features of a criminally-legal policy in sphere of struggle against crimes which are made with violence application, in the politician in sphere of struggle against criminality is investigated; accurate criteria are made for allocation in this sphere.

Keywords: *the criminally-legal policy, struggle against crimes which are made with application of violence, directions of a criminally-legal policy in sphere of struggle against criminality.*

